

KUR'AN'DA TESETTÜRÜN ANLAM ALANI

MEANING OF THE HIJAB IN THE QUR'ÂN

ALİ SOYLU

DR. ÖÖR. ÜYESİ., ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ
TEFSİR ANABİLİM DALI
ASSIST. PROF., UNIVERSITY OF ZONGULDAK BÜLENT ECEVIT FACULTY OF THEOLOGY
DEPARTMENT OF TAFSİR
ZONGULDAK/TÜRKİYE

ali.soylu@beun.edu.tr

 <http://orcid.org/0000-0002-3408-2329>

 <http://dx.doi.org/10.46353/k7auifd.1169335>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
31 Ağustos / August 2022

Kabul Tarihi / Accepted
5 Aralık / December 2022

Yayın Tarihi / Published
Aralık / December 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Aralık / December

Atıf / Cite as
Soylu, Ali, "Kur'an'da Tesettürün Anlam Alanı [Meaning of the Hijab in the Qur'an]". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of the Faculty of Theology 9/2 (Aralık/December 2022): 835-862.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi - Kilis 7 Aralık University, Faculty of Theology, Kilis, 79000 Turkey.

ilahiyatdersisi@kilis.edu.tr

KUR'ÂN'DA TESETTÜRÜN ANLAM ALANI

Öz

Tesettür, insanlık tarihine Hz. Âdem ve eşi Hz. Havva ile girmiştir. Öncelikle doğal bir gereksinimi ifade eden *tesettür*, varlık âleminde insana mahsus bir davranış biçimidir. “Örtünmek”, giyinmek; kendisiyle diğerleri arasına engel koymak, bir şeyin içinde ya da gerisinde saklanmak anlamlarına karşılık gelen *tesettür*, mecâzi olarak “çekinme”, “utanma” ve “iffetli” manalarına gelmektedir. Tesettürün, bir diğer ifadeyle örtünmenin vahye konu olmasının nedeni; insanların tesettüre riayet etmeyecek manevi yapılarıyla sosyal ilişkilerinin bozulabileceği endişesidir. Kur’ân’ın tesettürle ilgili bu hassasiyeti, mahremiyet, iffet ve hayâ gibi değerleri korumaya ilkesel yaklaşımının bir sonucudur. Mahremiyete, en genel anlamıyla “kişinin”, “ailenin” ve “sosyal grupların” kendilerine ait yaşam alanları anlamı verilebilir. Bundan dolayı mahremiyeti korumak, iffet ve hayâ sahibi olmak, insan olmanın ve Müslümanca yaşamanın bir gereği, kişinin toplum karşısındaki sorumluluklarının bilincinde olmasının bir koşuludur. Kur’ân, ferdin ve toplumun iyiliği yönünde bu değerleri korumak, erkek ile kadın arasındaki vahiy tarafından belirlenen sınırları zorlayabilecek birtakım olumsuz davranışları bertaraf etmek için alınması gereken tedbirler manzumesini uhdesinde bulundurmıştır. Bunun için erkeklerin ve kadınların gözlerini haramdan sakınmaları, vücutlarının dinen örtünmesi gereken yerlerini örtmeleri ve mahremiyetlerini her ortamda korumaları Kur’ân açısından bir zorunluluktur. Fakihler, Kur’ân ve sünnetten hareketle müslümanların kimlere karşı ve nasıl örtünmeleri gerektiği hususunu, yani erkeğin kadına, kadının erkeğe, erkeğin erkeğe ve kadının kadına karşı örtünmesini incelemişlerdir. Makalemizde Kur’ân’a göre tesettürün halk nazarında bilinen şekliyle sadece bireysel bir örtünmeden ibaret olmayıp, takvâ, ailevi ve toplumsal boyutlarının da bulunduğu ve nihayetinde kendine özgü bütüncül bir anlam alanına sahip olduğu tezi ispatlanmaya çalışılmıştır. Bu itibarla tesettür, insanın inanç ve ruh dünyasından başlayıp fiziki âlemini de içine alan, insan doğasından ayrı olmayan fitrî bir karaktere sahiptir. Konuyla ilgili âyetler incelendiğinde, tesettürün temel nedeni olan takvânın, dış örtüye bürünmeden önce bütün kötülöklere ve olumsuz davranışlara karşı kuşanılması gereken manevi bir elbise hükmünde olduğu bildirilmektedir. Nitekim Kur’ân, insanların sadece tavir ve davranışlarını düzeltmekle yetinmemekte, aynı zamanda ve daha öncelikli olarak insanın kalbini olumsuz düşünce ve duygularından temizlemeyi hedeflemektedir. Binaenaleyh “tesettürün takvâ boyutu” olarak isimlendirilen örtünmenin içsel uzanımı gerçekleştiikten sonra ancak, bütün vücudun, şartlarına uygun bir şekilde kapanması demek olan “tesettürün ferdi boyutu” anlamına kavuşabilecektir. Mezheplere göre farklılık arz etmekle beraber, erkeğin bakılması haram olan yerleri, umumiyetle göbkle diz kapağı arası olarak anlaşmıştır. Kadınlarda ise yüz, iki el ve ayaklar dışında kalan bütün vücuttur. Kur’ân, “tesettürün aile boyutu” olarak isimlendirdiğimiz, ev ortamında aile fertlerinin birbirlerinin odalarına girip çıkarken dikkat etmeleri gereken hükümlerle “tesettürün toplumsal boyutu” olarak adlandırdığımız, ailenin dışında kalan yabancıların yaşadıkları ortamlara girip çıkarken uyulması gereken kuralları da belirtmiştir. Bunlar; içerden izin aldıktan ve akabinde selam verdikten sonra başkalarının mekânına ancak girilebileceğini gösteren kuralarıdır. Dolayısıyla toplum içinde vücudun yabancılara gösterilmesini önlemek için şartlarına riayet edilerek örtünmek nasıl tesettür ise, aile içi durumları yabancıların rahatsız edici bakışlarından muhafaza etmek ve başkalarının mekânlarına girerken alınması gereken tedbirlere uymak da tesettürdür. Gerek aynı ev içerisinde yaşayanların birbirlerinin odalarına, gerekse yabancı kişilerin özel mekânlarına girme konusundaki anlam ve hassasiyetle kişisel anlamdaki örtünme eyleminin anlam ve hassasiyeti arasında Kur’ân açısından bir fark bulunmamaktadır. Ayrıca tarih boyunca İslâm toplumlarında ev ve şehir mimarisi konusunda tesettür ve mahremiyet

kaygıları dikkate alınarak özel tasarım ve uygulamalarda bulunulmuş olması da tesettür bağlamında değerlendirilmesi gereken bir durumdur. Sonuç olarak tesettürle alakalı bütün bu davranışlarda mahremiyetin, iffet ve hayânın korunması aynı şekilde önemli addedilmiştir. Tefsir literatüründe önemli bir boşluğu dolduracağına inandığımız bu araştırma, Nûr sûresi ile Ahzâb sûresi'nin ilgili âyetleri bağlamında ele alınmış, tefsir ve hadis kaynakları, çağdaş ilmi eserler ve bilimsel araştırmalardan yararlanmak suretiyle sonuçlandırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Mahremiyet, Tesettür, Örtünmek, Hayâ, İffet.

MEANING OF THE TASATTUR IN THE QUR'ÂN

Abstract

Tasattur (covering one's body) entered the history of humanity with Adam and his wife Eve. First of all, *tasattur*, which expresses a natural need, is a form of behavior peculiar to human beings in the realm of existence. *Tasattur* which means to cover, to dress, to put a barrier between oneself and others, to hide in or behind something, metaphorically means shyness, shame and chastity. The reason why the *tasattur* is the subject of revelation; It is the concern that people's social relations with their spiritual structure may deteriorate by not complying with the veil. This sensitivity of the Qur'ân about *tasattur* is a result of its principled approach to protecting values such as privacy, chastity and modesty. In the most general sense, privacy can be given the meaning of living spaces belonging to the person, family and social groups. Therefore, protecting privacy, having chastity and modesty are a requirement of being human and living as a Muslim, a condition of being aware of one's responsibilities towards society. The Qur'ân has included a set of measures to be taken in order to protect these values for the well-being of the individual and the society, and to eliminate some negative behaviors that may push the limits determined by the revelation between men and women. For this reason, it is obligatory in the Qur'ân for men and women to avoid what is *haram*, to cover the parts of their bodies that should be covered by religion, and to protect their privacy in every environment. Based on the Qur'ân and the Sunnah, Islamic jurists examined the issue of how and against whom Muslims should cover, that is, covering a man against a woman, a woman against a man, a man against a man, and a woman against a woman. In our article, we tried to prove the thesis that, according to the Qur'ân, *tasattur*, as it is known in the public eye, is not only an individual covering, but also has *taqwâ*, familial and social dimensions and ultimately has a unique holistic meaning area. In this respect, *tasattur* has an innate character that starts from the world of belief and spirit and includes the physical realm of man and is not separate from human nature. When the verses related to the subject are examined, it is reported that *taqwâ*, which is the main reason for *tasattur*, is like a spiritual dress that must be worn against all evil and negative behaviors before being covered. As a matter of fact, the Qur'ân not only corrects people's attitudes and behaviors, but also primarily aims to cleanse the heart of negative thoughts and emotions. Consequently, only after the inner extension of the covering, which is called the "tasattur as dimension of *taqwâ*", is realized, it will be able to attain the meaning of the "tasattur as individual dimension", which means the covering of the whole body in accordance with its conditions. Although it differs according to the sects, the places where it is *haram* to look at men are generally understood as between the navel and the kneecap. In women, it is the whole body except the face, both hands and feet. The Qur'ân has also stated the rules that we call the "tasattur as family dimension", which family members should pay attention to when entering and leaving each other's rooms and private spaces in the home environment, and the rules that must be followed when entering

and leaving the environments where foreigners outside the family live. These are the rules that show that you can only enter other people's places after getting permission from the inside and then greeting. Therefore, it is tasattur to protect family situations from the disturbing glances of strangers and to comply with the precautions to be taken when entering other people's spaces, just as it is tasattur to cover the body in order to prevent the body from being shown to strangers in public. In terms of the Qur'ân, there is no difference between the meaning and sensitivity of entering each other's rooms or the private spaces of strangers, and the meaning and sensitivity of the act of covering in a personal sense. In addition, it is a situation that should be evaluated in the context of tasattur that special designs and applications have been made in Islamic societies throughout history, taking into account the concerns of tasattur and privacy in home and city architecture. As a result, the protection of privacy, chastity and modesty in all these behaviors related to the tasattur is considered equally important. This research, which we believe will fill an important gap in the tafsir literature, has been handled in the context of the relevant verses of Sûrah al-Nûr and Sûrah al-Ahzâb, and has been tried to be concluded by utilizing the sources of tafsir and hadith, contemporary scientific works and scientific researches.

Keywords: Tafsir, Privacy, Tasattur, Veiling, Modesty, Chastity.

GİRİŞ

Wahyin, üzerinde ehemmiyetle durduğu konulardan birisi de şüphesiz tesettür, yani örtünmedir. Nitekim insanın bu zayıf ve aciz olan bedeniyle dışarıda yaşamaya, en temel hayâtî ihtiyaçlarını bile karşılamaya son derece zorlanacağı aşikârdır. İnsanın dışındaki diğer canlılar yaşayabilmeleri için Yüce Allah (cc) tarafından uygun imkânlarla donatılmışlar ve bu sayede yaşamlarını sorunsuzca idâme ettirebilmektedirler. Ne var ki, insanın tabii zorluklarla çevrili böyle bir ortamda örtünmesi, kapanması ve kendini koruması hayâtî bir zorunluluktur. Yani örtünme, insan için öncelikle doğal bir durumdur ve hayâtî bir gerekliliktir.

Bir İslam kavramı olarak tesettürün, sadece tabii şartlara karşı vücudun örtünmesi olarak anlaşılması doğru değildir. Zira tesettür, Hz. Âdem ve eşi ile insanlığın gündemine giren, İslam'ın inşa ettiği ferdî ve toplumsal yapının önemli bir boyutunu ifade etmektedir. Hz. Âdem ile eşinin tesettürden ve onun gerekliliğinden haberdar oldukları Kur'ân açısından rahatlıkla söylenebilmektedir. Nitekim Kur'ân'ın beyanlarından, Hz. Âdem ile eşinin edep yerlerinin önceden örtülü olduğu, sonradan İblis'in ayartmasıyla yasak ağaçtan yemek suretiyle edep yerlerinin açıldığı, ancak bu suçu işledikten sonra tevbe edip edep yerlerini cennet yapraklarıyla derhal kapatmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Onların bu refleksleri, edep yerleri açılmadan önce örtülü olduklarını ve örtünmenin bir gereklilik olduğunu bildiklerini göstermektedir. Bütün bu olup bitenlerden sonra Hz. Âdem ve eşi, bir imtihan vesilesi olarak yeryüzüne indi-

rilmişler ve ebedi düşmanları olan şeytana karşı da uyarılmışlardır.¹ Yüce Allah, Hz. Âdem ve eşine yaptığı nasihat ve bilgilendirmelerden sonra onların zürriyetlerine şöyle seslenmektedir: “*Ey Âdemoğulları! Şeytan, ana-babanızı, ayıp yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz şeytanları, inananların dostları kıldık.*”² Âyetten şeytanın önde gelen amaçlarından birinin insanların edep mahallerinin açılmasını sağlamak olduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Zira tesettür yoksunluğunun, cinselliğin fark edilmesine ve cinsel ahlâksızlıkların yayılmasına yol açabileceği bir gerçektir. Bundan dolayı şeytanın, vesvese vermek suretiyle meşru olmayan şekilde edep yerlerini açtırarak ve cinselliği tahrik ederek insanı saptırmasına fırsat verilmemesi gerektiği âyette vurgulanmaktadır.³

Örtünme, İslam'dan başka diğer din, medeniyet ve geleneklerde, bilhassa başı ve yüzü örtme şeklinde eski devirlerden itibaren gerek iklim değişikliklerine karşı korunma vasıtası ve ziynet aracı, gerek toplumsal ve dinî bir gereklilik olarak farklı şekillerde uygulanmıştır.⁴

Tesettür, mütesettir (örtünen) kadar karşı tarafı da manevi yönden korumaya altına almakta ve böylece bir kısım ahlâkî zaafın ve düşüşün önü, her iki taraf (kadın-erkek) için daha işin başında kesilmiş olmaktadır. Bilindiği gibi ahlaki düşüklüğü en kestirme ve kısa yoldan meydana getiren davranışların başında müstehcenlik⁵ ve teşhircilik⁶ gelmektedir. Nitekim

¹ el-A'râf 7/19-25, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, çev. Ali Özek vd. (Ankara: TDV Yayınları, 1993).

² el-A'râf 7/27. Taberî, Âdem ile Havva'nın cennette bir örtülerinin olduğunu, ancak bunun ne olduğunu konusunda değişik görüşlerin bulunduğunu ifade etmektedir. Bk., Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmi' u'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Şur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, 1-24 (Beyrut: Müessesetu'r-risâle, 1420/2000), 12/373-376. Anlaşılan odur ki, Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın, edep yerlerinin görünmesine engel olan, mahiyetini ise ancak Allah'ın bildiği bir çeşit elbiselerinin olduğu hususunda kuşku yoktur. İblis, onlara suç işleterek kendilerini örtülü durumlarından soyutladığı gibi, ileride onlardan türeyen nesillerine de benzer şekilde suç işletebilmiştir.

³ Mustafa Kara, “Kur'an-ı Kerim'in Tesettüre Bakışı”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/23 (Aralık 2019), 697-698.

⁴ Salime Leyla Gürkan, “Tesettür”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/543. Örtünme, Yahudilikte ve Hıristiyanlıkta da dinî bir gerekliliktir ve kutsal metinlerde yer alır. Bk., *Kitâb-ı Mukaddes* (İstanbul: Kitâbı Mukaddes Şirketi, 2003), Tekvin 24/62-65; I. Korintliler 11/2-10. Bazı çevrelerin örtünmenin/tesettürün Ehl-i Kitapın İslam'a sokulduğunu iddia etmeleri yersizdir. Zira araştırıldığında görülecektir ki Kur'an, kendine has orijinal sistemi içerisinde tesettüre yer vermiştir. Tarihi bilgiler de bunu teyit etmektedir. Bununla birlikte önceki Kitaplarda tesettür emrinin bulunması, onların ilahi kökenli olmalarının bir gereği olarak kabul edilmelidir.

⁵ Müstehcen tabiri, toplumun genelinin utanma ve hayâ duygusunu inciten, açık saçık, edebe ve toplumdaki geçerli olan değer ölçülerine aykırı, yakışıksız olan içerik ve davranışlar için kullanılmaktadır. Faruk Erem, Nevzat Toroslu, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler* (Ankara: AÜHF Yayınları, 1975), 385; Türk Dil Kurumu (TDK), “Online Sözlük” (Erişim 15 Mart 2022).

⁶ Teşhircilik, cinsel amaçla vücut organlarını açığa vurmamak anlamına gelmektedir. Psikolojik bir hastalık ve ciddi bir davranış bozukluğudur. Zira egzibisyonizm olarak bilinmektedir. Ali Rıza Demircan, *İslam'a Göre Cinsel Hayat* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), 453; Nesrin Duman, “Parafililer

çıplaklık, tarihin her döneminde ahlâkî değerlerini yitirmemiş toplumlar tarafından çirkin bir davranış olarak algılanmıştır. 20. asrın önde gelen hukukçularından Patrick Devlin, haklı olarak şöyle der: “Cemiyetin dirliği ve zenginliği için kurulu bir devlet kadar ahlak da gereklidir. Cemiyetler dışarıdan ziyade iç tazyiklerle çökerler. Ortak ahlâkın bulunmadığı durumlarda bozulma ve çözüme meydana gelir. Tarih gösteriyor ki ahlâkî ilişkilerin gevşemesi, toplumsal çözümlenin ilk aşamasıdır.”⁷ Dolayısıyla Kur’an, tesettür emriyle bireysel ve toplumsal ahlakın büyük oranda zaaf ve düşüklük gösterdiği durum olan müstehcenliğin ve cinsel bir hastalık olan teşhirciliğin ayartıcı etkisini bertaraf etmektedir. Bununla birlikte Kur’an-ı Kerim, bir taraftan tesettürü farz kılarken diğer taraftan insan onur ve haysiyetini zedeleyecek ve ahlaksızlığın yaygınlaşmasına zemin hazırlayacak her türlü müstehcen konuşma ve davranışlara karşı müminlere gerekli uyarılarda da bulunmuştur.⁸

Müstehcenlik ve teşhircilik sadece dinlerin ve özelde İslâm’ın üzerinde önemle durduğu bir mevzu değildir. Aynı zamanda modern hukukun da üzerinde ehemmiyetle durduğu bir konudur. Umûmiyetle bütün devletler müstehcenliği suç olarak düzenlemişler, ancak müstehcenliğin sınırları hususunda farklı uygulamalar ortaya koymuşlardır. Türkiye’de müstehcenlik suçu 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu 226. maddesinde düzenlenmiştir.⁹ Buna göre müstehcenlik cürmünün mağduru, ortak edep hissiyatı bozulan toplumdur. Zira mezkûr maddede tanzim edilen suçlar, toplumun genel ahlâkına karşı işlenen suçlar kapsamındadır.¹⁰

Öteden beri tesettürle ilgili tartışmalara bakıldığında bu tartışmaların, tesettürün hem varlığına hem de şekline yönelik olduğu müşahade edilmektedir. Münakaşaların içeriği dikkatle incelendiğinde, burada daha çok dünyevileşme ve zevk odaklı bir hayat sürme arzusu görülür. Nitekim bu tartışmaların içinde olan çevrelerin, tesettürün, insanı hayatın zevklerinden uzaklaştıracağına yönelik düşünce ve kaygıları ağır basmaktadır. Diğer yandan (kadın-erkek) tesettüre evet dedikleri halde, büyük oranda modern sosyo-ekonomik hayata uyum sağlamak için ait oldukları sosyo-kültürel çevreden bir çeşit kopuşlar yaşayanların tesettürün içini boşaltmak suretiyle sergiledikleri hayat tarzı ise bahsi diğer bir konudur. Bu kesimin, tesettürün anlamını bozmaları ve içeriğini boşaltmaları sonucu verdikleri zarar, tamamen karşı olanların verdiği zarardan daha etkili ve kalıcı olmuştur.

⁷ ve DSM’lerdeki Seyri” *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 9/16 (Aralık 2018), 1293.

⁸ Patrick Devlin, *Enforcement of Morals* (USA: Oxford University Press, 1975), 13.

⁹ en-Nûr 24/19; el-Ahzâb 33/60.

⁹ Gökhan Taneri, “Müstehcenlik Suçu”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 13/1 (2018), 563-564, 567.

¹⁰ Taneri, “Müstehcenlik Suçu”, 590.

Ayrıca yaşanan bu süreçte İslam fakihleri de tesettürle ilgili sorunlara çözüm üretmede maalesef sıkıntıya girmiştir.

21. yüzyıla girerken, bu çağın “milenyum” niteliğinin bagajında taşıdıklarıyla hayatımıza nasıl bir istikamet vereceği birçokları tarafından bilinmiyordu. Nitekim komple duvar boyu camlı ve perdesiz “modern” mekânları veya insanların birbirini rahatlıkla görebildiği ve kişiselliğın korunamadığı ziyadesiyle “open” iş yerleri hayal bile edilemiyordu. Bu döneme damgasını vuran bu açıklık felsefesi, bir kısım değerlerin zamanla ortadan kalkmasına, ferdî ve toplumsal hayatı olumsuz istikamette etkileyecek keyfiyetlerin de ortaya çıkmasına ortam hazırlıyordu. Ortadan kalkan ya da zayıflayan değerlerin başında ise “mahremiyet” duygusu ve bilincinin geldiğini söylememiz gerekir.¹¹

Tesettüre yönelik tepkilerin ve tartışmaların biteceğine yönelik herhangi bir emarenin görülmemesi, onun (tesettürün), içinde bulunduğu bünyenin (İslam'ın) anlam alanında ne büyük bir yer işgal ettiğinin göstergesidir. Tesettür, sadece başın bir örtüyle bağlanmasından, ya da vücudun çeşitli elbiselerle örtünmesinden ibaret değildir. Aksine tesettür, insana has bir durumdur ve İslam'ın en başat kavramlarından olan takvâ ile de birebir ilintilidir. İnsanın inanç ve ruh dünyasından başlayıp fiziki âlemini de ihâtâ eden bir hayat biçimidir. Daha açık bir deyişle tesettür, yalnızca kasıtlı bakışlara karşı kadını koruyan bir araç değildir, aynı zamanda iki cins arasında meydana gelmesi muhtemel gayr-i meşrû beraberliği engellemenin de bir aracıdır. Konuya böyle yaklaşıldığında kadın-erkek arasındaki etkilenmeye engel ol(a)mayan örtünmenin tesettür olmayacağı kendiliğinden anlaşılır. Bu anlamda her tesettür örtünmedir; ancak her örtünme tesettür değildir.

Tesettürle ilgili kaleme alınan görüş ve düşüncelerin, konuyu çoğunlukla iki açıdan ele aldığı görülmektedir. Birisi; cinsiyet ayrımı yapmadan erkek-kadın herkesin ibadet esnasında kapanması, diğeri ise cinslerin birbirleriyle bir arada bulunmaları gerektiği yerde ne şekilde örtünecekleriyle ilgilidir. Hâlbuki tesettürün Kur'an'da oluşturduğu anlam alanına bakıldığında, tesettürün takvâ, ferdî, ailevî ve sosyal boyutlarıyla insanlığın gündemine bütüncül bir anlayışla getirildiği görülür. Bir başka ifadeyle Kur'an, merkezinde imanın ve takvânın bulunduğu, ferdî alandan hareketle ailevî ve sosyal alanı da kuşatan edep, ahlak, iffet ve mahremiyetin (özel hayatın gizliliğinin)¹² dik-

¹¹ Kemal Sayar, “İnsana Dair”, (Erişim 25 Ağustos 2022).

¹² İslami terminolojide kullanılan “mahremiyet” kavramı, “hususî yaşam ve hususî yaşamın gizliliği” kavramında bulunan “dokunulmazlık” ve “mahfilik” öğelerini kapsamaktadır. Ancak bilindiği üzere mahremiyet mefhumu daha çok, bir kadının yabancı erkeklere ve hemcinslerine karşı örtünme şeklini ve ölçüsünü anlatmak için kullanılmaktadır. Abdullah Kahraman, “Mahremiyetin Tanımı ve Sınırı”, *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu*, ed. Yavuz Ünal vd.

kate alındığı tesettürle ilgili geniş bir anlam alanı oluşturmuştur.

İşte bu araştırmada Kur'an'ın tesettür ve mahremiyete bakışı bütün boyutlarıyla ele alınmış, örtünmenin ve mahremiyetin bir müminin dünyasında nereye tekabül ettiği sorusuna cevap aranmıştır. Araştırmamız, her ikisi de Medine'de nâzil olan Ahzâb sûresinin 6, 21, 32-34, 53, 60 ile Nûr sûresinin 19, 27-28, 30-31, 58, 60 âyetleri bağlamında gerçekleştirilirken, yeri geldikçe konuyla ilgisi olan başka âyetlere de müracaat edilmiştir. Makalemizin konuyu ele alış biçimiyle bu alanda önemli bir boşluğu dolduracağını düşünüyoruz.

Çalışmamıza önce tesettürle ilgili kavramsal bir altyapı oluşturduktan sonra başlamanın faydalı olacağını düşünüyoruz. Bu amaçla tesettür kavramı açıklandıktan sonra bu kavrama yakınlığı bulunan "libâs", "libâsü't-takvâ", "hicâb", "şevb", "hımâr", "cılâb", "riş", "teberrüc" ve "gadd" kavramlarının lügat ve ıstılah anlamları üzerinde durulmuştur. Daha sonra konumuz olan "Kur'an'da Tesettürün Anlam Alanı" başta takva boyutu olmak üzere ferdî, ailevî ve sosyal boyutlarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. TESETTÜR KAVRAMI

Lügatte, "örtünmek, giyinmek; kendisiyle diğerleri arasına engel koymak, bir şeyin içinde ya da arkasında gizlenmek" manalarına gelen tesettür, ıstılahî olarak ise, alakadar olanları ve ölçüleri dinen belirlenmiş örtünme zorunluluğunu ifade etmektedir. Kelimenin kökünü meydana getiren setr, "örtmek, saklamak, perdelemek, mâni olmak" gibi manalara gelmektedir. Kur'an'da üç sûrede¹³ سَتْر setr kökünden türeyen kelimeler bu anlamda kullanılmıştır. Aynı kökten oluşan سِتْر "sitr" saklanmaya yarayan engel, sütre, paravan gibi şeyler için ve mecâzi olarak "çekinme, korku ve utanma" anlamına gelmektedir. Bununla birlikte bu kökten türeyen سَتْر "seter" kelimesi ise "kalkan" manasına gelmektedir. سَتِير "Setîr" ve مَسْتُوْر "mestûr" mecâzi olarak "iffetli" demektir.¹⁴

1.1. Libâs (لباس)

Lebise/لبس fiilinden türemiştir ve vücudu örten, giyilen şey anlamındadır.¹⁵

(Samsun: Ordu Üniversitesi Yayınları, 2016), 1/33. Bir başka ifadeyle mahremiyet; kişinin soyut varlığıyla ilgili bir kişilik hakkıdır. Kişinin mahremiyet alanı ve sır dünyası, hususi hayatıyla ilgili olarak diğer insanların bakmasından, iştirakinden veya bilgi edinmesinden rahatsız olduğu durumlar, özellikler ve belgelerdir. Vecdi Akyüz, "İslami Açıdan Bilgi Veya Olgunun Bildirilmesi ve Açıklanması", *İş Ahlakı Dergisi* 4/8 (Kasım 2011), 130.

¹³ el-İsrâ 17/45; el-Kehf 18/90; Fussilet 41/22.

¹⁴ H. Yunus Apaydın, "Tesettür", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/538.

¹⁵ Ebû Abdîrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî (el-Fürhûdî), *Kitâbu'l-'Ayn*, thk., Abdulhamîd Hindâvî (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), "lbs", 4/67; Rohi Baalbaki, *Al-*

Libâs kelimesi, mana itibariyle geniş bir kavram olup Kur'an-ı Kerim'de gerçek anlamının yanında mecâzî anlamda da kullanılmıştır. Eşlerin birbirleri için elbise olmaları¹⁶ ile gecenin karanlığı ile gündüzü örtmesi buna örnektir.¹⁷

Libâs, biraz önce de geçtiği üzere giyilen ve bedeni örten şeyler için kullanılan bir kelime olduğu gibi ayrıca, kabalık ve çirkinliği örten her şey için de kullanılmaktadır. Onun için Kur'an'da eşin eşe elbise kılındığı ifade edilmiştir. Nitekim eşler, birbirini çirkin işler yapmaktan engel olmaktadır.¹⁸

1.2. Libâsü't-Taḫvâ (التقوى لباس)

Taḫvâ kelimesi lügatte, sakınma ve korunma demektir. Istilahta ise, Allah'a boyun eğerek azabından sakınmak, bunun için nefsi, yapmak veya terk etmek suretiyle azaba düçar olacağı şeylerden korumaktır. Bir başka ifadeyle taḫvâ, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e kavlen ve fiilen uymaktır.¹⁹

"Libâsü't-taḫvâ" yani "taḫvâ elbisesi" tabiri Arâf Sûresi 26. âyette geçmektedir. Bu terkip, tefsirlerde "vücudu muhafaza eden giysi; zırh, miğfer vb. savaş kıyafetleri, mecâzî olarak da sâlih amel; iffet; iyi ahlak; tevhid" gibi farklı şekillerde açıklanmıştır. Burada taḫvâ, temsil ve teşbih yoluyla elbise sayılmış ve böylece insanı her türlü kötülükten ve günahattan koruyan bir örtü olarak kabul edilmiştir.²⁰

Kur'an-ı Kerim, tesettürün farz olması ile taḫva arasında bir bağ kurmaktadır. Zira biri maddi diğeri manevi olmak üzere her ikisi de insanı koruyan birer elbisedir. Taḫvâ, kalbin ayıplarını örttüğü gibi elbise de vücudun ayıplarını örtmektedir. Her ikisi de yani taḫvâ ve tesettür birbirlerini gerekli kılmaktadır. Nitekim taḫvâ elbisesi; utanma duygusu ve Allah korkusu ile giyilen, maddî ve manevî ayıptan, kötülükten, zarar ve tehlikeden koruyan kesin bir fayda ve hayır olan elbisedir.²¹ Dolayısıyla maddî elbise insanı koruyup süslediği gibi, taḫvâ elbisesi de insanın manevi dünyasını

Mawrid (Beyrût: Dâru'l-İlmi'l-Melâyin, 1995), "libas", 914.

¹⁶ el-Bakara 2/187.

¹⁷ el-Leyl 92/1.

¹⁸ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi ğaribi'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rifeh, 1998), "lbs", 450; ayrıca bk., el-Bakara 2/187.

¹⁹ Seyyid Şerif el-Cürçânî, *Mu'cemu't-Ta'rifât*, thk., Muhammed Siddik el-Minşâvi (Kahire: Dâru'l-Fadîleh, ts), 58-59.

²⁰ Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Mefâtiḥu'l-ġayb* (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1981), 14/52; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi li-ahkâmi'l-Kur'an*, thk., Hişam Semir el-Buhârî (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003), 7/184; İsfahânî, *el-Müfredât fi ğaribi'l-Kur'an*, "elbise", 450-451, 545; Ebû't-Tâhir Mecdüddin Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Firûzâbâdî, *el-Ķâmûsü'l-muḥîṭ* (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1987), "elbise", 738; İbrahim Mustafa vd., *el-Mu'cemu'l-vasîf*, 4. Baskı (Kahire: Mektebetü'Şurûku'd-Devliyyeh, 2004), "elbise", 813; Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Kur'an ve Tefsir* (Ankara: DİB Yayınları, 2008), 2/513.

²¹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1971), 3/2146.

kötülüğün bütün çeşitlerinden koruyup örtmekte, onu iyilik ve üstünlüklerin bütün çeşitleriyle bezeyip süslemektedir.²²

1.3. Hicâb (حجاب)

İki nesne arasına konan engel, perde ve örtü anlamına gelmekte²³ ve Kur'an-ı Kerim'de yedi yerde kullanım alanı bulmaktadır.²⁴ "Hicâb" kelimesi, doğrudan "yüz örtüsü" veya "peçe" anlamına gelmemektedir. Onun peçe diye anlaşılması, her halde kapalı yerlerde engel, perde ve kapı gibi şeyleri anlatmak için kullanılan hicâbın açık alana taşınması neticesinde ortaya çıkmıştır. Tarih boyunca İslâm toplumlarında görülen haremlik-selâmlık tatbikatında bu anlayışın yanında genel örtünme prensiplerinin boyutunun tedbir vb. nedenlerle genişletilmesinin de tesiri olduğu düşünülebilir.²⁵ Ayrıca hicâb kelimesi; âhirette cennette bulunanlarla cehennemde bulunanların birbirlerinin halini bilmelerine mâni olan engel anlamında kullanıldığı gibi,²⁶ Hz. Peygamber Kur'an okuduğu sırada kendisiyle âhirete inmayanlar arasına çekildiği belirtilen görünmeyen perde²⁷ ile karanlıktan dolayı meydana gelen perde²⁸ manalarında da kullanılmaktadır. Dahası, حِجَابٌ "hicâb" kavramı Mutaffifin sûresi 15. âyette ölümden sonraki hayata iman etmeyen her türlü ifrat ve aşırılığı gösteren, suçlu, Kur'an âyetlerini اسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ "esâtîru'l-evvelîn/eskilerin masalları" olarak vasıflayan ve sonuçta مَحْجُوبُونَ "mahcûbûn" yani rablerini görmekten mahrum kalanlar şeklinde de betimlenmektedir.²⁹

1.4. Sevb (ثوب)

Bir şeyin daha önceki durumuna veya belirlenmiş, amaçlanmış, düşünülmüş hale dönüşü anlamına gelmektedir. Çoğulu "esvâb/ثواب" ve "siyâb/ثياب" tır.³⁰ Kur'an'da bu kelimenin çoğul şekli olan siyâb, elbise ve kıyafet anlamında kullanılmıştır.³¹ Nitekim Taberî siyâb kelimesi için cilbâb, ridâ (üstlük, kadın elbisesi, uzun ve bol dış elbise), milhâfe (çarşaf) ve hımâr (ba-

²² Karaman, "Kur'an Yolu Türkçe Kur'an ve Tefsir," 2/514.

²³ Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *Tâcû'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabîyye*, (Beirut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1990), "el-Hicâb", 1/107; el-Cürçânî, *Mu'cemu't-Ta'rifât*, "el-Hicâb", 73; Mütercim Âsim Efendi, *el-Okyânüsü'l-basit fi tercemeti'l-Kâmüsü'l-muhit* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013), "hcb", 1/339.

²⁴ el-A'râf 7/46; el-İsrâ 17/45; Meryem 19/17; el-Ahzâb 33/53; Sâd 38/32; Fussilet 41/5; eş-Şûrâ 42/51.

²⁵ Apaydın, "Tesettür", 40/541.

²⁶ el-A'râf 7/46.

²⁷ el-İsrâ 17/45.

²⁸ Sâd 38/32.

²⁹ İlyas Çelebi, "Hicâb", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/429.

³⁰ İsfahânî, *el-Müfredât fi ğaribi'l-Kur'an*, "svb", 89.

³¹ en-Nûr 24/60; el-Ahzâb 33/33; el-Müddessir 74/4.

şörtüsü) kelimelerinin kullanıldığını belirtmektedir.³² Ayrıca Araplar, siyâb kelimesini utanma ve çekinmeden kinaye olarak da kullanmaktadırlar.³³

1.5. Rîş (ریش)

Tüy, kanat anlamına gelmektedir. Elbise insan için ne ifade ediyorsa, tüy ya da kanat da kuş için o anlama gelmektedir. Bu benzerlikten dolayı “rîş”, istiare yoluyla elbise anlamında kullanılmıştır.³⁴ İslam âlimleri Arâf sûresi 26. âyette geçen “rîş” kelimesine “dış elbise” ve “vücudu örten her şey” anlamını verdikleri gibi mal, güzellik, nimet ve rızk anlamlarını da vermişlerdir.³⁵ Bütün bu tanımlardan sonra “rîş” kelimesi için “ziynet amacı taşıyan nite-likli, temiz, biçimli ve muntazam elbise” ifadesi de kullanılmaktadır.³⁶

1.6. Hımâr (خمارة)

Lügatte “hımâr/خمر” kelimesi bir şeyi örtmek anlamındadır. Bu kelime- den türeyen خِمَار “hımâr” ise kadının başını kapattığı örtü için kullanılmış- tır. Çoğulu خُمُر “Hımur”dur ve Nûr sûresi 31. âyetteki kullanımı bu şekildedir. İçki için de aklın işleyiş mekanizmasını örttüğü için خَمْر “hımâr” ifadesi kullanılmıştır.³⁷

Hımâr, Cahiliye Arapları tarafından biliniyordu. Anlaşılan o ki, başörtüsü anlamında kullanılan hımâr, o dönemde kadınlar tarafından da kullanılmaktaydı. Yine Cahiliye Arap toplumunda kâhinler, kehanette bu- lundukları esnada başlarını örttükleri için kendilerine ذُو الْخِمَار “zü'l-hımâr” (örtü sahibi) denilmiştir.³⁸

1.7. Cilbâb (جلباب)

Kadının dışarı çıkarken başını, göğsünü ve bütün vücudunu örttüğü geniş elbiseye denir. Bu kelime Ahzâb sûresi 59. âyette çoğul olarak جَلَابِيب “celâbîb”³⁹ şeklinde kullanılmıştır. Cilbâb giyme emri, Hz. Peygamber'in eş- leri, kızları ve müminlerin hanımlarına yönelik muhtemel taciz vakalarını

³² Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*, 19/216-217.

³³ Ferâhidî, *Kitâbu'l-'Ayn*, “str”, 2/215.

³⁴ İsfahânî, *el-Müfredât fî ġaribi'l- Kur'an*, “riş” 214.

³⁵ Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ, *Mu'cemü mekâyisi'l-luġa*, thk., Abdüsselâm Muham- med Hârûn (Kahire: Dâru'l-Fikr, 1979), 2/466; İbnü'l-Cevzi Ebu'l-Ferec, *Zâdü'l-mesir fî 'ilmi't- tefsir* (Bejrût: el-Mektebu'l-İslâmî, 1404/1983), 3/182.

³⁶ Karaman, “Kur'an Yolu Türkçe Kur'an ve Tefsir,” 2/513.

³⁷ İsfahânî, *el-Müfredât fî ġaribi'l- Kur'an*, “hımr”, 165; İbrahim Mustafa, *el-Mu'cemü'l-vasîf*, “hımr” 255.

³⁸ Zeynep Koç, *Kur'an-ı Kerim'de Libas Kavramı* (Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 48.

³⁹ Ferâhidî, *Kitâbu'l-'Ayn*, “clb” 1/250; İsfahânî, *el-Müfredât fî ġaribi'l- Kur'an*, “clb”, 102; İbrahim Mustafa, *el-Mu'cemü'l-vasîf*, “clb”, 128.

önlenebilirliğine yönelik olmuştur. Zira cahiliye döneminde tesettür adet değildi ve kadına da saygı yoktu.⁴⁰

1.8. Teberrüc (تبرج)

Kadının ziynetini ve güzelliğini eşinden başkasına göstermesi, güzelliğini göstermek maksadıyla açılması anlamındadır.⁴¹ Kur'an, genel mânâda giyinme ve sakınma amaçlı giysiyi libâs kelimesiyle dile getirmektedir. Örtünmenin karşısında "teberrüc" kelimesine isnat yapılmakta, "karşı cinsin dikkatini çekme ve kendini ona gösterme" anlamına gelen ve bir yönüyle teşhircilik addedilen teberrüc vahiyle yasaklanmıştır.⁴²

1.9. Ğadd (غص)

Bakışı ve sesi kısmak, bakmamak ve sesi yükseltmemek; bir şeyi eksiltmek anlamına gelmektedir.⁴³ Bu kelime Kur'an-ı Kerim'de Lokmân sûresi 19 ile Nûr sûresi 30-31. âyetlerde geçmektedir. Lokmân sûresinde, toplum içerisinde dikkat edilmesi, özellikle kaçınılması gereken davranışlardan olan insanlara karşı sesi yükseltmenin yanlışlığına karşı bir uyarı yapılmaktadır.⁴⁴ Nûr sûresi 30 ve 31. âyetlerde ise, mümin erkek ve kadınların, karşı cinsle bakışlarıyla kendilerini harama götürecek davranışlardan sakınmaları emredilmektedir. Zira İsrâ sûresi 36. âyette, kulak, göz ve gönlün yaptıklarından sorumlu oldukları bildirilmektedir. Bu yönüyle kelime, tesettür kapsamında zikredilmelidir.

2. KUR'AN'DA TESETTÜRÜN BOYUTLARI

2.1. Takvâ Boyutu

Kur'an, içerdiği mesajla insanların sadece eylemlerini düzeltmekle iktifa etmez. Bunun öncesinde insanın kalbini, manevi dünyasını olumsuz duygu ve düşüncelerden tezkiye etmeyi amaçlar. Kur'an-ı Kerim'de önemi binaen tesettürün ana güdüleyici unsuru olan takvânın iffet, ahlâk ve utanma duygusuyla ilişkisine vurgu yapıldığını, günah işlemeyi önleyen, kişiyi dünyevî olumsuzluklara karşı koruyan bir kalkan şeklinde takdim edildiğini söylememiz gerekir. Bu anlamda takvâ ile olan ilişkisinden dolayı

⁴⁰ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/3927-3928.

⁴¹ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî *ez-Zemahşerî, el-Keşşâf 'an hağâ'iki't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil* (Beyrut: Daru'l-Marife, 2009), 3/402; İbrahim Mustafa, *el-Mu'cemü'l-vasîf*, "brc", 46.

⁴² enNûr 24/60; el-Ahzâb 33/33.

⁴³ İsfahânî, *el-Müfredât fi ġaribi'l-Kur'an*, "Ġadd", 363; İbrahim Mustafa, *el-Mu'cemü'l-vasîf*, "Ġadd", 654.

⁴⁴ وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَأَغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْكَمِيرِ "Yürüyüşünde tabii ol, sesini alçalt. Unutma ki, seslerin en çirkini merkeplerin sesidir."

tesettür, manevî bir duruş ve davranıştır. Zira kalbî/imânî meseleler vuzûha kavuşturulduktan sonra ancak tesettürün doğru bir şekilde anlaşılması ve yaşanması mümkün olmaktadır. Konu, ilgili âyette şöyle geçmektedir:

*“Ey Âdemoğulları! Size avret yerlerinizi örtecek giysi ve süslenecek elbise verdik. Takvâ (Allah’a karşı gelmekten sakınma) elbisesi var ya, işte o daha hayırlıdır. Bu (giysiler), Allah’ın rahmetinin alametlerindedir. Belki öğüt alırlar (diye onları insanlara verdik).”*⁴⁵

Âyet, çıplaklığın önlenmesi için ikram etmek anlamında elbisenin indirildiğini ve örtünmenin de farz olduğunu ifade etmekte, ancak bununla birlikte asıl hayırlı olanın “libâsü’t-takvâ/takvâ elbisesi” olduğunu hatırlatmaktadır. Elbette bu anlatımdan örtünmenin önemli olmadığı anlamı çıkarılamaz. Zira Kur’an’a göre Allah’ın bir emri olan tesettürün kalıcı ve anlamlı hale gelebilmesi için öncelikle takvâ elbisesine bürünmek gerekir. Buna göre takvâ elbisesi tesettürün ruhudur, iliğidir. Bir başka ifadeyle işin inançla alakalı kısmı takvâ, pratiği ise tesettürdür. Dolayısıyla giyilen elbisenin tesettür olarak tanımlanması, kişinin iffet ve hayâ duygularıyla oluşan bir “manevi elbise” anlamına gelen takvâ elbisesine bürünmesine bağlıdır. Netice olarak iman ve salih amelle gerçekleşen takvâ elbisesi olmadan, iffet ve hayâ duygusu gerçekleşmeden sadece dış örtünmenin fazlaca bir anlamı kalmamaktadır. Çünkü elbise vücudu örtüp koruduğu gibi takvâ da nefsin kötü duygularını örtmekte ve onu korumaktadır. Böylece takvâ sahibi kişi edep dışı ve uygun olmayan düşüncelerden uzaklaşmış olmaktadır. Binaenaleyh tesettür kavramının Kur’an’da takvâ ile ilişkilendirilmesi; onun imanî alandan hareketle dış dünyaya doğru bir açılım sergilediğini göstermektedir. Hâsılı tesettür, sadece fiziki alan ile başlayan ve fiziki alan ile biten bir olgu olmayıp, madde ile manayı, enfüs ile âfâkı birleştiren bir gerçekliktir.

Kur’an’da, vücuda giyilmesi gereken elbise ile ruha giydirilecek mânevî giysi olan takvâ elbisesinin insanlığın gündemine birlikte getirilmiş olması; Allah’a karşı üstün bir saygı ve sevgi duyma, utanma duygusuna sahip olma, maddî-mânevî her çeşit kusur, ayıp ve kötü fiillerden korunmaya yöneliktir. Bundan dolayı tesettür, Kur’an’ın çizdiği sınırlar dâhilinde, doğru bir şekilde içsel ve dışsal yönleriyle birlikte gerçekleştiğinde yanlış uygulamalara meydan verilmemiş ve tesettürün içi boşaltılmamış olur.

Sonuç olarak Arâf sûresi 26. âyette tesettürün Yüce Allah’ın bir emri ve insan yaratılışına uygun bir davranış olduğu, örtünsünler ve süslensinler diye insanlara elbise ikram edildiği vurgulanmıştır. Ancak âyetin dikkat çekici bir üslupla belirtilen *“Takvâ elbisesi var ya, işte o daha hayırlıdır”*

⁴⁵ el-A’râf 7/26.

bölümü, tesettürün gerçekleşmesinden önce takvâ elbisesine bürünmenin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

2.2. Ferdî Boyut

Tesettür kelimesinin etimolojik yapısından ve Kur'ân'da tesettürle ilgili kelime ve kavramların ihtiva ettiği manalardan anlaşılmaktadır ki, örtünme insanî, fitrî, tabîî, dinî ve örfî bir gereksinimdir. İslâm dini, tesettür kabul edilebilecek örtünmenin şartlarını ve ölçülerini belirlemiştir. Kur'ân'da tesettürle ilişkili birçok kelime kullanılmasının nedeni, örtünmeye verilen değeri göstermek, takvâyaya uygun örtünmenin başörtüsünden ibaret olmadığını ortaya koymaktır.⁴⁶

Ferdî anlamda tesettür, bütün vücudun, şartlarına uygun şekilde kapanması anlamını ihtiva etmekle birlikte yukarıda da ifade edildiği üzere edep, hayâ ve ahlâkîlik gibi manevî nitelikleri de içermektedir. Zira Hz. Peygamber, örtünme hususunda da ümmetine örnek olmuştur. Hayatı boyunca giyim ve kuşamda temizliğe, tertipli ve düzenli olmaya özen göstermiş, ashabını da buna teşvik etmiştir. Giyim kuşamında zaman zaman farklı elbiseler tercih etmiş, ancak üniforma gibi tek tip bir anlayışa sahip olmamıştır. Bu husus İslâm'ın, giyim-kuşamda bütün topluluklar için aynı model bir kıyafeti önermediğini, iklim, görenek ve âdetler istikametinde farklı giyim tarzlarını münasip gördüğünü gösterir. Buna göre giyilen elbise bol, güzel, rahat ve edebe uygun olmalı; israfa kaçmadan, kibre de kapılmadan giyilebilmelidir.⁴⁷

Hz. Peygamber, birçok hadisinde tesettürün dinî ve ahlâkî yönü üzerinde durmuş, örtünmeyle ilgili belli bir biçim ve şekli tespit etmek ve tanımlamak yerine, genel ilkeleri ortaya koymuş; binaenaleyh giyilen elbisenin vücudun hatlarını belli etmemesini ve içini göstermemesini, giyim ve kuşamda kadın-erkek arası farklılıklara riayet edilmesini, diğer din mensuplarına benzememe üzerine konulan norm ve ilkelere uyulmasını ümmetinden istemiştir.⁴⁸ Örtünmede zaman zaman tahrifata varan uygulamalarla ilgili olarak bir hadisinde ise şöyle buyurur:

⁴⁶ Kara, "Kur'ân-ı Kerim'in Tesettüre Bakışı", 693-694.

⁴⁷ Mehmet Görmez vd., *Hadislerle İslam*, ed. M. Emin Özafşar vd., (İstanbul: DİB yayınları, 2020), 6/335-339; Saffet Köse, "Helaller-Haramlar", *İslâm ibadet Esasları*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2013), 333-334.

⁴⁸ Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 2009), 12/375; Ebû İshâk İbrâhîm b. Ali eş-Şirâzî, *el-Mühazzeb*, (Beyrut: Dâru'l-Marife, 2003), 1/217; Celal Yeniçeri, *Hz. Peygamber'in Giyim Kuşamı ve Mutfağı* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2013), 86-87; Faruk Beşer, *Hanımlara Özel İlmihal* (İstanbul: Nun Yayıncılık, 2006), 222-223; Böke, "İslâm Hukuku'nda Kıyafet-Örtünme ve Kıyafetler Üzerindeki Resim ve Yazıların Durumu", 26-27. Hz. Peygamber (sav), "Kim bir kavme benzemeye çalışırsa, o da onlardandır" buyurmuştur. Ebû Dâvûd, Süleyman İbnü'l-Eş'âş İbn İshâk el-Ezdi es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*

“Cehenneme gireceklerden iki kısım vardır ki, ben onları hayatımda görmedim: Birincisi ellerindeki öküz kuyruğu gibi kamçılarla halkı döven kimse-lerdir. İkincisi giyindiği halde çıplak, kalçasını oynatarak, kırtarak, salınarak yürüyen, başları deve hörgücü gibi kadınlardır. Bunlar cennete giremezler, onun kokusunu da alamazlar. Hâlbuki onun kokusu çok uzak mesafelerden alınır.”⁴⁹

Hz. Peygamber (s.a.v), bir defasında Hz. Aişe'nin kız kardeşi Esmâ'ya örtünmeyle ilgili tembihte bulunarak şöyle demiştir: “Ey Esmâ! Bulûğ ça-ğına ulaştıktan sonra kadının yüz ve ellerinden başka yerlerinin görülmesi doğru değildir”⁵⁰

Yukarıdaki hadislerden anlaşılan, kadının, giyim şekliyle ilgili şahsî tercihini ne kendine ne de karşı cinse zarar vermeye üzerine belirlemesi gerektiğidir. Çünkü örtünme konusundaki tercih, kendi hukukuyla birlikte karşıdakinin haklarına karşı da duyarlı olmaktan geçmektedir. Duyarlılık gösterilmediğinde böyle bir durumun İslâm'a göre özgürlük olarak kabul edilemeyeceğini söylememiz gerekir.⁵¹ Açıkçası Kur'an'ın bu konudaki temel mesajı şudur: Bir kadının, vücudunun fiziki çekiciliğini, bir erkeği kul-luk görevlerini yerine getirmekten uzaklaştıracak şekilde aklını çelmek için kullanması doğru değildir.⁵² Bu durum elbette erkekler için de geçerlidir.

Fıkıhta tesettürü karşılayan ifade “setr-i avret” tabiridir. Bu ifade, erkek ve kadının hayatın içerisindeki örtünme sorumluluğunu ve mahremiyetini açıklamakla birlikte namaz esnasında, namazın geçerlilik şartlarından biri olarak belli uzuvların örtülmesini de içermektedir. Ancak örtünmenin sı-nırını erkek ve kadına, arada mahremiyetin olup olmamasına göre değişiklik arz etmektedir. Bunun için Fıkıhta bütün bunlar dikkate alınarak farklı hü-kümler vazedilmiştir. Binaenaleyh namazda örtülmesi farz olan uzuvların yabancılar karşısında da örtülmesi farzdır. Öte yandan erkeklerde göbek ile diz kapağının arası; kadınlarda ise yüz, eller ve ayakların dışında kalan kısmın örtülmesi dini bir zorunluluktur.⁵³

(İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Libâs,” 4. Bu hadiste zikredilen “başka toplumlara benzememe” tabiri, İslâm'ın gerçekleştirmek istediği ideal kişi ve toplumun sadece inancıyla değil görünen kısmıyla da başka din ve kültürlerle bağlı olanlardan farklı olmasının önemini vurgulamaktadır. Ayrıca Kur'an, kendine has prensiplerle mütenasip bir toplum inşa etme gibi çeşitli saiklerle inananların diğer din mensuplarıyla dostluk ve sevgi içerisinde bulunmalarını gerektirdiği üzerinde ısrarla durmaktadır. Bk., el-Mâide 5/51; el-Mümtehine 60/1. Fakat bu yasak, müminlerle savaşımayan, onları yurtlarından çıkarmayan gayr-ı müslimlerle inananların ticaret gibi zorunlu bir takım ilişkiler içerisinde bulunmalarına yönelik değildir. Bk., el-Mümtehine 60/8-9.

⁴⁹ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahihu Müslim* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Libâs”, 125.

⁵⁰ Ebû Dâvûd, “Libâs”, 31.

⁵¹ Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2008), 169.

⁵² Roger Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, ter. Cemal Aydın (İstanbul: Pınar Yayınları, 1995), 197.

⁵³ Ebû'l-Hasen Burhânüddin el-Merğînânî, *el-Hidâye* (Pakistan: İdâretü'l-Kur'an ve Ulûmü'l-

Tesettürün farziyyetine yönelik “Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu”nun 03.02.1993 tarihli kararını burada zikretmekte fayda vardır. Konuyla ilgili gerekli açıklamalardan sonra netice kısmında şu ifadeler yer verilmektedir:

1. Erkeklerin ve kadınların gözlerini haramdan muhafaza etmeleri,

2. Kadınların, vücudun el, yüz ve ayakları dışında kalan bölümlerini, aralarında İslâm’a göre evlilik mümkün olan erkekler yanında, vücudun dış yüzey şeklini ve rengini göstermeyecek keyfiyette bir elbise ile kapamaları,

3. Başörtülerini, saçlarını, başlarını, boyun ve gerdanlarını iyice örtecek şekilde yakalarının üzerine salmaları, Dinimizin, Kitap, Sünnet ve İslâm âlimlerinin ittifakı ile belli olan kesin emridir. Müslümanların bu emirlere uymaları dini bir vecibedir.⁵⁴

Kur’anda tesettürle ilgili nâzil olan ilk âyet Ahzâb sûresi 59. âyettir. Bu âyette eziyet ve tâcizlerin engellenmesi gayesiyle kadınların dışarı çıkarken dış giysi kullanmaları istenmiş ve şöyle buyurulmuştur: “*Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına (bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman) dış örtülerini üstlerine almalarını söyle. Onların tanınması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur. Allah bağışlayandır, esirgeyendir.*” Âyet-i Kerîme, örtünmenin sadece Hz. Peygamber’in eşlerine mahsus bir emir olmadığını ifade etmekte, zira âyette, “*müminlerin kadınlarına dış örtülerini üstlerine almalarını söyle*” ifadesi açıkça yer almaktadır.

Ahzâb sûresi 59. âyete göre örtünme, kadının tenini göstermeyecek elbiseyle (cılbabla) mümkündür.⁵⁵ Vücudun dışarıdan görünmesine neden olan saydam/iç gösterir ve dar kıyafetlerle tesettürün gerçekleşmeyeceği açıktır. Zira Hz. Peygamber (s.a.v) gördüğü bir rüya üzerine, uyanır uyanmaz şöyle buyurmuştur:

“*Sühbânallâh, bu gece ne fitneler nâzil oldu, ne hazineler açıldı! Hücre sâhiblerini (ezvâc-ı tâhirâtı) uykularından uyandırınız! Dünyada nice giymiş kadınlar vardır ki âhirette çıplaktırlar.*”⁵⁶ Hz. Peygamber’in eşlerini derhal uyandırıp rüyada gördüklerinden onları haberdar etmesi; tesettürün nasıl olması gerektiğine atfettiği ciddiyetten başka bir şey değildir.

Kur’ân’a göre iffeti korumak tavizi mümkün olmayan bir prensiptir. Vücudu sergilememek için örtünmek ise bu prensibi korumaya yönelik olarak

İslamiyye, ts.), 1/286-288; Ebü'l-Fazl Mecdüddin Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1980), 1/45-46; Emine Gümüş Böke, “İslâm Hukuku’nda Kıyafet-Örtünme ve Kıyafetler Üzerindeki Resim ve Yazıların Durumu”, *Kırkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi* S 3 (2017, 25.

⁵⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), “Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı” (Erişim 15 Mart 2022).

⁵⁵ Kurtubî, “*el-Câmi’ li-ahkâmî'l-Kur’ân*,” 14/242.

⁵⁶ Ebü Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Şâhihu'l-Buhârî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “İlim”, 40.

emredilmiştir. İffetini koruma ve ahlâklı kalabilme amacıyla emredilen davranış biçimi ile örtünme şekli aşağıdaki âyetlerle vuzuha kavuşturulmuş ve şöyle buyurulmuştur:

“Mümin erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Bu onlar için daha arındırıcıdır. Allah onların bütün yaptıklarından haberdardır. Mü'min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. (Yüz ve el gibi) görünen kısımlar müstesna, zînet (yer)lerini göstermesinler. Başörtülerini ta yakalarının üzerine kadar salsınlar. Ziyetlerini, kocalarından yahut babalarından yahut kocalarının babalarından yahut oğullarından yahut üvey oğullarından yahut erkek kardeşlerinden yahut erkek kardeşlerinin oğullarından yahut kız kardeşlerinin oğullarından yahut müslüman kadınlardan yahut sahip oldukları kölelerden yahut erkekliği kalmamış hizmetçilerden yahut da henüz kadınların mahrem yerlerine vakıf olmayan erkek çocuklardan başkalarına göstermesinler. Gizledikleri ziyetler bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey mü'minler, hep birlikte tövbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz!”⁵⁷

Nûr sûresinde zikredilen bu âyetlerde tesettürle ilgili söylenenleri, sûrenin ilk âyeti anlaşılmeden kavramaya çalışmak, kişiyi yanlış bir değerlendirmeye sevk edebilir. Zira ilk âyette, “(bu) bizim inzâl ettiğimiz ve (hükümlerini üzerinize) farz kıldığımız bir sûredir,” şeklinde buyurulmaktadır. Yani, bu sûrede birçok emir ve yasak zikrediliyor ki, bunların gereğini yerine getirmek farzdır. Bu farzlardan biri de hiç şüphesiz konumuz olan tesettürdür. Görüldüğü üzere sûrenin birinci âyeti inananları sorumluluk altına almaktadır. Ayrıca 30. ve 31. âyetlerde; “gözlerini haramdan sakınsınlar”, “iffetlerini korusunlar” ve “başörtülerini taksınlar” ifadelerinin emir kalıplarıyla gelmesi, mesajın kuvvet derecesini ortaya koymaktadır. Âyetlerde tesettürle ilgili bu emirler, karşı cinsle bakmaktan sarf-ı nazar etmeye, avret yerlerini zinadan korumaya ve başkalarının görmesine yol açacak tavır ve davranışlardan uzak durmaya müteveccihdir.

Yukarıda zikredilen Nûr sûresinin 30 ve 31. âyetleriyle erkek ve kadınların harama bakmaktan vazgeçmeleri, edep yerlerini korumaları ve kadınların doğal olarak kendiliğinden görünen kısımlar müstesna olmak üzere bütün vücutlarını örtmeleri emredilmiştir. Yüce Allah'ın, kadınlara “başörtülerini ta yakalarının üzerine kadar salsınlar” emrini, başını örtünmesini kapsamamaktadır şeklinde anlamak doğru değildir. Mesela birisine banyo yap denildiğinde fazladan olarak “pamaklarını da yıkamayı unutma” denilmesi beklenmez. Çünkü herkes banyo yapmanın ne olduğunu ve nasıl yapıldığını pratik olarak bilir. Tesettür emri için de bu böyledir. “Başını da

⁵⁷ en-Nûr 24/30-31.

ört” demek fazladan bir ifade olmuş olur. Âyetin anlatım biçiminden başın da örtüleceği rahatlıkla anlaşılmaktadır. Nitekim dünyada Müslüman kadınlar arasında başörtüsü, çarşaf, türban ve peçe gibi farklı örtünme şekilleri bulunmaktadır ki, bunlar yöreden yöreye, ülkeden ülkeye kısmen farklılık arz etmektedir.

Kadınlar için Nûr sûresi 31. âyetinde mücmel olarak geçen, “*görünen kısımlar müstesna, ziynet (yer) lerini göstermesinler*” kısmından, vücudun normal olarak görünen kısımları, yani el, yüz ve bileklerden aşağı ayaklar kastedilmektedir. Binaenaleyh kendiliğinden görünen kısımlar için bir sorumluluk bulunmamakta, ancak kişinin kendi iradesiyle vücudunun diğer bölgelerini göstermesi mesuliyeti gerektirmektedir. Ayrıca başörtülerinin de göğüslere kadar salınması emredilmiştir.

İbnü'l-Arabî, âyetteki “*görünen kısımlar müstesna*” ifadesini izah ederken görünen kısımların namazda açık olması caiz olan eller ve yüz olduğunu; başörtüsünün yalnızca saç değil, çene ve göğüsle birlikte vücudun ön tarafını da örtmesiyle tesettürün tam anlamıyla gerçekleşeceğini söylemiştir.⁵⁸

Ancak âyette örtünmeyle ilgili bazı istisnalara yer verilmiştir. Buna göre yaşlı ilerlemiş, âdet görmeyen, kendisine normal şartlarda evlenme teklifi yapılamayan kadınlar bazı elbiselerini çıkarabileceklerdir. Konuyla ilgili şöyle buyrulmuştur:

“*Bir nikâh ümidi beslemeyen, çocuktan kesilmiş yaşlı kadınların, ziynetleri (yabancı erkeklere) teşhir etmeksizin (bazı) elbiselerini çıkarmalarında kendilerine bir vebal yoktur. İffetli davranmaları kendileri için daha hayırlıdır. Allah işitendir, bilendir.*”⁵⁹

Âyette verilen bu ruhsattan hemen sonra bir uyarı yapılmakta, kadınlar ileri yaşlarda bulunmuş olsalar dahi kendilerine ilgi duyulması mümkün olduğu için tesettür konusunda dikkatli olmaları gerektiği hatırlatılmaktadır.

2.3. Ailevî Boyut

Kur'an, tesettürün kişisel boyutunu tanzim ettiği gibi aile içi mahremiyete ve örtünmeye yönelik düzenlemeleri de sağlamıştır. Bu bağlamda evin bazı fertlerinin, diğer aile fertlerinin odalarına girip çıkarken nasıl davranacaklarına ilişkin açıklamalar yapmaktadır.

“*Ey iman edenler! Ellerinizi altında bulunanlar (köleleriniz) ve sizden henüz bülüğ çağına ermemiş olanlar, günde üç defa; sabah namazından önce, öğleyin elbiselerinizi çıkardığınız vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza girecekleri zaman) sizden izin istesinler. Bu üç vakit sizin soyunup*

⁵⁸ Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'an* (Beyrût: Dâru'l Kütübi'l-İlmiyye, ts.) 2/356.

⁵⁹ en-Nûr 24/60.

*dökündüğünüz vakitlerdir. Bu vakitlerin dışında (izinsiz girme konusunda) ne size, ne onlara bir günah vardır. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. Allah, âyetlerini size işte böylece açıklar. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”*⁶⁰

Âyetin sebab-i nüzûlü olarak değişik rivayetler zikredilmektedir. Bir ri-yayete göre Hz. Peygamber sahabeden Müdlic b. Amr isimli bir çocuğu Hz. Ömer’i çağırması için ona göndermişti. Çocuk Hz. Ömer’in yanına hoşlanmadığı bir şekilde girince çok sıkılmış ve Hz. Peygamber’e şöyle demişti: Ya Rasûlallah! Keşke Allah, izin istenmesi gereken durumlarda izin istenmesini emredip, izinsiz girilmesini yasaklasaydı. Âyet bu hadise üzerine nâzil olmuştur.⁶¹

Âyet-i Kerîme, aile bireylerine ev ortamında tesettür kurallarına riayet etmelerini emretmektedir. Buna göre görevi gereği devamlı evde bulunan ve evin diğer bireyleriyle birlikte yaşayan kimselerle özellikle henüz bulûğ çağına ermeyen çocukların, birbirlerinin odalarına girip çıkarken zikredilen üç vakitte (sabah namazından önce, öğle vakti, yatsı namazı sonrası) izin almaları gerekmektedir. Filhakika evin içinde bulunan odalara girerken izin alınması gereken bu üç vakitten; her ne zaman olursa olsun birilerinin bulunduğu kapalı bir mekâna girerken izin almanın sonrasında da selam vererek içeri girmenin, oralardaki kişilerin saygınlığını korumaya matuf olduğu anlaşılmaktadır. Zira bu üç vakit, âyetin anlattığı mânâda hassas zaman dilimleridir.

Kur’ân’ın, tesettürü sadece yabancılar için değil, ayette anlatıldığı üzere yakın akrabalar için de emretmesi dikkat çekicidir. Burada nikâhlanması haram olan kadınların (anne, nene, kız kardeş vb.) vücutlarından açılan bazı yerlerin görülmesinin yasaklanması, ensest ilişkiler gibi insan hatırına gelebilecek bazı kötü düşünceleri engelleyeceği de bir hakikattir. Kur’ân’ın emrettiği bu uygulama, aile içerisinde de tesettürün önemli ve gerekli olduğunu göstermektedir.

2.4. Toplumsal Boyut

Bilindiği üzere kişiyi ve toplumu edep, iffet, ahlak ve güven yönünden sorunlu hale getiren eylemlerin başında cinsel tasallutlar gelmektedir. Bunlar, bizatihi karşı tarafa cinsel tecavüzde bulunmak veya çeşitli hareket tarzlarıyla rahatsız etmek şeklinde gerçekleşebileceği gibi, tesettüre riayet etmeyerek karşı tarafı cinsel etki/tesir altında bulundurmamak şeklinde de gerçekleşebilmektedir. Bu anlamda Kur’ân’ın, “*zina yapmayın*” yerine “*zi-*

⁶⁰ en-Nûr 24/58.

⁶¹ Abdülfettah el-Kâdi, *Esbâb-ı Nüzûl*, çev. Salih Akdemir (Ankara: Fecr Yayınevi, 1996), 286.

*naya yaklaşmayın*⁶² demesi oldukça mânidardır.

Binaenaleyh insanoglunun en güçlü dürtülerinden ve hislerinden biri hiç şüphesiz şehvet diye ifade edilen cinsel güç ve istektir. İslam, bu arzunun nikâhli birliktelikle tatmin edilmesine müsaade etmiş, meşru olmayan yollardan tatminini ise ayıp ve günah sayarak yasaklamıştır. Ayrıca cinsel münasebet dışında kalan şehvi duygularla bakma, koklama, temas etme, düş kurma ve düşünme gibi davranış ve ilişki biçimlerinin, cinsel hisleri çoşturan tesirleri bulunmaktadır. Özellikle aile kurumunu muhafaza etmek için iffet ve bağlılığı öngören Kur'an, bu değerleri korumak için sadece zina'yı değil, insanı zina yapmaya sevk eden fiilleri de yasak kapsamına dâhil etmiştir.⁶³

Hız. Peygamber (s.a.v), Nûr sûresinin 30 ve 31. âyetlerinin tefsiri mesabesinde Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edilen bir hadislerinde şöyle buyurmuştur: *"Bakmak gözlerin zinası olmaktadır ve gûnahtır. Aynı şekilde kulakların zinası dinlemek, dilin zinası konuşmak, elin zinası dokunmak, ayakların zinası yürümek, kalbin ve nefsin zinası da arzu etmektir."*⁶⁴ M. Ali es-Sâbûnî, bu hadisin yorumu mesabesinde kadına bakmak zinanın temsilcisi ve kötü fillerin öncüsüdür der ve şöyle devam eder: Bakışlar kalbin elçisi olduğu için göz, gördüğü her şeyi kalbe aktaran en büyük kapıdır. Bundan dolayı kişi göz yoluyla birçok hataya düşmektedir.⁶⁵ İmam Gazzâlî de cinsel şehvetin ifrat ve tefritten uzak, aklın ve dinin belirlediği itidal derecesinde tutulması gerektiğini belirtmiştir.⁶⁶

Ahzâb sûresi 32-34. âyetlerde Yüce Allah (cc), öncelikle Hız. Peygamber'in eşlerine yabancı erkeklere karşı nasıl davranacaklarını ve örtünme kurallarına nasıl uyacaklarını belirtmiş, neticede kendilerinden buldukları makamın yüceliğine uygun bir hareket tarzı geliştirmelerini istemiştir. Böylece onlara, yabancı erkeklerle nefsin duygularını harekete geçirebilecek bir üslupla konuşmalarını, uygun olmayan bir tarzda giyinip toplumun önüne çıkmalarını yasaklamıştır.

"Ey peygamber hanımları! Siz kadınlardan herhangi bir kadın gibi değilsiniz. Eğer gûnahtan sakınmak istiyorsanız sözü edalı bir tavırla söylemeyin ki, kalbinde çürüklük olan kimse ümide kapılmasın. Ayrıca düzgün söz söyleyin. Evlerinizde oturun, eski cahiliye âdetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Rasûlüne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt! Allah

⁶² el-İsrâ 17/32.

⁶³ Karaman, *Kur'an Yolu Türkçe Kur'an ve Tefsir*, 4/68.

⁶⁴ Buhârî, "İsti'zân," 12; Müslim, "Kader," 20-21; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 43.

⁶⁵ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Revâi' u'l-Beyân Tefsiri Âyâtî'l-Ahkâm mine'l-Kur'an* (Beyrût: Müessesetü Menâhili'l- İrfân, 1981), 2/148-149.

⁶⁶ Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn* (Beyrut: Dârü'l-ma'rife, 1982-83), 3/99-103, 106.

sizden, sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor. Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın. Şüphesiz Allah, her şeyin iç yüzünü bilendir ve her şeyden haberi olandır.”

Âyetlerdeki tesettür emrinin Hz. Peygamber'in (s.a.v) hanımlarına matuf olmasında elbette bir incelik bulunmaktadır. Zira Hz. Peygamber'in, dinin yaşanması ve uygulanmasında ümmetine örnek olma sadedinde bir sorumluluğu olduğu gibi,⁶⁷ onun eşleri de müminlerin anneleri⁶⁸ olmaları hasebiyle (her konuda olduğu gibi) tesettür ve iffetin korunmasında örnek olma sorumlulukları vardır.⁶⁹ Âyetten böyle bir anlam çıkarmak zor değildir. Nitekim; *“Siz, kadınlardan herhangi bir kadın gibi değilsiniz,”* buyururken onlara mesuliyetleri ince bir üslupla hatırlatılmaktadır.

Öte yandan Ahzâb sûresinin 32-34. âyetlerinde Hz. Peygamber'in eşlerinin başkalarıyla konuşurlarken kullandıkları kelimelere ve seslerinin tonuna, giyim-kuşamlarına ve yürüyüşlerine de itina göstermeleri emredilmektedir. Bir başka ifadeyle Kur'an, Hz. Peygamber'in eşlerinden gereksiz yere muhababın kalbini istenmeyen algılara sevk edecek tarzda ve sözün yönünü değiştirecek şekilde konuşmalarını yasaklamaktadır. Nitekim böyle bir durumda kalbinde nifak bulunan veya şehvetine yenik düşebilecek kişiler, kötü arzuları için beklenti içine girebileceklerdir.

Bu konuyla ilgili bir başka mühim nokta ise şudur: Ahzâb sûresi 32. âyette yer alan *“sözü edalı bir tavırla söylemeyin ki, kalbinde çürüklük olan kimse ümide kapılmasın”* ifadesiyle Müslüman kadınların mahrem olmayan kişilere yönelik olarak nasıl davranmaları gerektiğini anlatan Nûr sûresi 31. âyetin, *“gizledikleri zinetler bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar”* bölümü arasında örtünmeyle davranış arasında nasıl bir bütünlük oluşturulduğu rahatlıkla görülmektedir.

Ayrıca Kur'an'da Hz. Peygamber'e ve onun eşlerine karşı uyulması gereken görgü ve nezâket (âdâb-ı muâşeret) kuralları açıklanmış, müminlerin Hz. Peygamber'in eşleriyle nasıl görüşecekleri hususunda ahkâm vazedilmiştir. Bu husus şöyle belirtilmiştir:

“Ey iman edenler! Siz, bir yemeğe çağırılmadıkça, zamanını gözetmezsiniz, Peygamber'in evlerine girmeyin. Ancak davet edildiğiniz vakit girin. Yemeği yediğinizde hemen dağılın, sohbeta dalmayın. Çünkü bu hareketiniz Peygamber'i üzmemekte, fakat o (size bunu söylemekten) utanmaktadır. Ama Allah, hakkı söylemekten çekinmez. Peygamber'in hanımlarından bir şey

⁶⁷ el-Bakara 2/151; Hüd 11/112; el-Ahzâb 33/21.

⁶⁸ *“Peygamber, müminlere kendi canlarından daha yakındır. Eşleri, onların analarıdır.”* el-Ahzâb 33/6.

⁶⁹ Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 3/45.

*istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu, hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temiz bir davranıştır. Sizin Allah'ın Rasûlünü üzmeniz ve kendisinden sonra onun hanımlarını nikâhlanmanız asla caiz olmaz. Çünkü bu, Allah katında büyüktür (büyük bir günahtr)."*⁷⁰

Hz. Peygamber'in eşleriyle insanların görüşme ve konuşmalarına bir kural getirilmiş, bir kısım şaibe ve dedikodulara mahal vermemek için onlarla perde (hicâb) arkasından konuşulması emredilmiştir. Hz. Peygamber'in hanımlarıyla ilgili bu emir, tesettürün toplumsal boyutuna yönelik güzel bir örnek oluşturmaktadır. Binaenaleyh vahyin yönlendirmesi ve Hz. Peygamber'in uygulamalarıyla mümin kadınların, mahremi olan erkeklerin haricindeki erkeklerle görüşmelerine, erkeklerin de mahremi olan hanımların dışındaki hanımlarla karşılaşip görüşmelerine yönelik tesettürün ruhuna uygun bir çerçeve çizilmiştir. Nihayetinde Kur'an'ın bu emriyle muhtemel yanlış düşünce ve eylemlerin meydana gelmesi engellenmiş olmaktadır.⁷¹

Kur'an-ı Kerîm, tesettürün toplumsal boyutu kapsamında "başkalarının evlerine girip çıkma kuralları" olarak bilinen bir konuya da yer vermektedir. Bunun için başkalarının meskenlerine/mekânlarına girip çıkma hususunda bazı kaidelere ve ölçülere dikkat edilmemesi durumunda hem girip çıkanları müşahede edenlerin kuşkuya kapılmaları, merak ve araştırma hislerinin kışkırtılması hem de girip çıkan kişilerin bir kısım aile sırlarına muttali olmaları gibi hoş olmayan sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Ayrıca ailenin gizli kalmasını istediği bazı şeyleri görmeleri, zamanla bazı olumsuz ve yasak duyguların, niyetlerin oluşmasına kapı açmaktadır.⁷² İlgili âyetlerde mevzu şu ifadelerle geçmektedir:

*"Ey iman edenler! Kendi evinizden başka evlere, geldiğinizi farketirip (izin alıp) ev halkına selâm vermedikçe girmeyin. Bu sizin için daha iyidir; herhalde (bunu) düşününip anlarsınız. Orada hiçbir kimse bulamadınızsa, size izin verilinceye kadar oraya girmeyin. Eğer size, 'geri dönün!' denilirse, hemen dönün. Çünkü bu, sizin için daha nezih bir davranıştır. Allah, yaptığınızı bilir."*⁷³

Âyetlerin nüzûl sebebi olarak Adıyy b. Sâbit'ten naklen şöyle bir olay rivayet edilmiştir: Ensar'dan bir kadının Hz. Peygamber'in huzuruna gele-

⁷⁰ el-Ahzâb 33/53.

⁷¹ Geniş bilgi için bk., Karaman, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 4/396-397; Abdülkerim Özaydın ve Nebi Bozkurt, "Harem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/132-135.

⁷² Karaman, *"Kur'an Yolu Türkçe Kur'an ve Tefsir"*, 4/65; geniş bilgi için bk., Zekiye Sönmez, "Kur'an, Tefsirler ve Hadisler Açısından Mekânın Mahremiyeti ve Selamla İlişkisi", *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu II*, ed. Yavuz Ünal vd. (Samsun: Ordu Üniversitesi Yayınları, 2016), 460-482. İnsanların gizliliklerini araştırmak ve (önceden gerekli tedbirleri alabilmek maksadıyla düşmanların plan ve programlarını öğrenmek için meşru kurumlar eliyle istihbârî faaliyetlerde bulunmak hariç) tecessüs kapsamına girecek davranışlarda bulunmak vahiy tarafından yasaklanmıştır. Bk., el-Hucurât 49/12.

⁷³ en-Nûr 24/27-28.

rek, Ya Rasûlallah! Bazen evimde öyle durumlarda bulunuyorum ki, o anda ne babamın ne oğlumun ne de başkasının beni bu halde görmesini isterim. Buna rağmen ben bu halde iken ailemden yanıma gelenler de eksik olmuyor. O halde bu gibi durumlarda benim ne yapmam gerekir, demişti.⁷⁴ Bu rivayetten anlaşılıyor ki, Câhiliyye Arap toplumunda mahrem mekânlara girme âdâbı konusunda herhangi bir usul takip edilmiyordu. Bu olumsuz durum vahiyle düzeltilmiş oldu.

Yukarıda geçen Nûr sûresi 27 ile 28. âyetler birlikte değerlendirildiğinde, bir başkasının evine girerken önce izin istenecek, girme müsaadesi alındıktan sonra da selam verilip içeri girilecektir. Kur'ân'ın bu hassasiyeti Elmalılı Hamdi Yazır'ın ifadesiyle elbette birçok hikmeti barındırmaktadır. Zira başkasının mülküne izinsiz girmenin gasp gibi olacağından bu eylem hukuken ve hükmen haram olmaktadır. Dahası meskenlerin her türlü tecavüz ve edep dışı davranışlardan korunması, buraların güvenliğinin ve huzurunun ihlal edilmemesi gerekir.⁷⁵

Kur'ân-ı Kerîm'in tesettürün sosyal boyutuyla ilgili bu hassasiyeti, tarih boyunca İslâm medeniyetinin mesken ve kent mimarisine de yansımıştır. Mesela, evlerin önünde bulunan bahçelerin duvarları yüksek tutularak namahrem bakışların bahçe içindeki özel hayata yönelmesine engel olunmuştur. İlâveten İslâm toplumlarında görülen haremlik-selâmlık uygulamasında genel örtünme prensiplerinin şumulünün tedbir vb. gerekçelerle genişletildiği de bir gerçektir.

Çalışmamızda buraya kadar tesettür ve mahremiyetle ilgili zikredilenler, kadınla erkeğin hiçbir şekilde bir arada bulunamayacakları anlamına gelmemektedir. Zira İslâm'ın yasak koymadığı insânî ilişkilerin (sağlık, eğitim, alışveriş vs.) önüne set çekmek hayatın normal seyrine uygun düşmemektedir. Burada üzerinde ehemmiyetle durulması gereken husus, tesettüre yönelik Kur'ân'ın ne yapmak istediğini anlamak ve uygulamaktır. Bu ise, her hal ve şartta erkek ve kadının edepli, iffetli ve ahlâklı kalmasının sağlanması, mahremiyet ve saygınlığının korunması ve bu değerlerin ihlâlüne yol açacak davranışlara karşı gerekli tedbirlerin alınmasıdır.

SONUÇ

“Kur'an'da Tesettürün Anlam Alanı” konusunun işlendiği bu makalede şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. İslâm dininde sosyal hayatın sükûnetini sağlama, manevi değerleri

⁷⁴ Ebû'l-Fazl Celâlüddin es-Süyûtî, *Lübâbü'n-nukûl fi esbâbi'n-nüzûl* (Beyrût: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, 2002), 186; el-Kâdî, *Esbâb-ı Nüzûl*, 281-282.

⁷⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/3497-3498.

koruma ve olası bazı olumsuzlukları engellemeye matuf erkek ve kadın için çizilmiş bazı sınırlar bulunmaktadır. Bu sınırların muhafazasına yönelik alınmış tedbirlerden birisi de tesettürdür.

2. Hz. Âdem ve eşiyle insanlığın gündemine girmiş olan tesettür, sadece İslam'da değil, tarihî süreçte toplumsal ve dinî bir gereksinim olarak diğer din ve kültürlerde de farklı şekillerde uygulanmıştır.

3. Ferdî ve toplumsal hayatın her alanına dokunan ve hiçbir konuyu dışarıda bırakmayan Kur'an, tesettür, giyim-kuşam ve mahremiyet konusunda da gerekli düzenlemeleri yapmıştır. Buna göre tesettür, sadece başın bir örtüyle bağlanmasından ya da vücudun çeşitli elbiselerle örtünmesinden ibaret olmayıp, rahatsız eden yabancı bakışlarından korunmayı, iffet ve namusu meşru olmayan cinsel arzulardan sakınmayı sağlayan bir korunaktır.

4. Manevî bir hal ve tavır olan tesettür, Kur'an'da yalnızca kişisel bir örtünme olarak değil, bütünsel bir bakış açısıyla dikkatlere sunulmaktadır. Bu mânâda tesettürün ilk boyutu takvâdır. Sonrasında ferdî, ailevî ve toplumsal boyutlarıyla hayatın içindeki yerini almaktadır. Diğer bir anlatımla Kur'an, merkezinde imanın ve takvânın bulunduğu, ferdî, ailevî ve toplumsal alanı da kuşatan, edep, ahlâk, iffet ve özel hayatın gizliliğinin dikkate alındığı tesettürle ilgili bir anlam alanı oluşturmuştur.

5. Kur'an-ı Kerim, mahremiyet, namus, ahlâk ve iffet gibi yaşamsal öneme haiz değerlere ilkesel yaklaşmaktadır. Tesettür ise, bu değerleri korumaya yönelik olarak emredilmiştir. Nitekim mahremiyeti, edep ve iffeti koruma, ahlâklı kalabilme sâikiyle emredilen örtünme, üzerinde önemle durulması gereken bir farz olarak Müslümanların hayatına girmiştir.

6. Kur'an'ın, erkeğe ve kadına “gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar” şeklindeki emriyle karşı cinse bakmaktan kaçınılması ve her türlü meşru olmayan cinselliğin önlenmesi, dışa kapalı hale getirilmesi amaçlanmıştır. Yine Kur'an'a göre bir kadının, ayaklarını yere vurarak cazip bir şekilde yürümesi, cezbedici ve cinsel duyguları tahrik edici bir üslupla konuşması şehevî duyguları tahrik edeceğinden meşru değildir. Bu kabil tavır ve davranışların erkekler için de yasak hükmünde olacağı izahtan vârestedir.

7. Kur'an-ı Kerim, tesettür kapsamında gerek aynı ev içerisinde ve gerekse başkalarının evlerinde uyulması gereken hükümleri de koymuştur. Buna göre evin bazı fertlerinin diğer aile fertlerinin odalarına girip çıkarken nasıl davranacaklarına yönelik uyulması gereken kurallar üzerinde durulurken, benzer şekilde başkalarının evlerine ya da mekânlarına girip çıkarken uyulması gereken hükümler de zikredilmiştir.

8. Hz. Peygamber (s.a.v), tesettürle ilgili belli bir form belirlemek yerine genel prensipler vazedmiş; vücut hatlarının ortaya çıkmamasını ve giyilen elbisenin içini göstermemesini; giyim ve kuşamda kadın-erkek arası farklılıklara riayet edilmesini, ayrıca diğer din mensuplarına benzememe üzerine konulan kural ve ilkelere uyulmasını emretmiştir.

9. Fıkıhta örtünmenin sınırı erkek ve kadına, arada mahremiyetin olup olmamasına, erkek ve kadının yaratılış özelliklerine göre değişiklik arz ettiğinden, bunun için farklı hükümler vazedilmiştir.

Sonuç olarak tesettür; kişinin, ailenin ve toplumun mahremiyetini, iffet ve ahlâkını korumakta, ayrıca Allah tarafından erkeğe ve kadına bahşedilen değerın mühim bir belirtisi olarak da karşımızda durmaktadır. Böylece kadın ve erkek, tesettür sayesinde bir takım olumsuzluklara maruz kalmaktan kurtulup, mahremiyetlerini ve saygınlıklarını koruma altına almış olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Vecdi. “İslami Açıdan Bilgi Veya Olgunun Bildirilmesi ve Açıklanması”. *İş Ahlakı Dergisi* 4/8 (Kasım 2011), 129-140.
- Apaydın, H. Yunus. “Tesettür”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/538-543. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Âsım Efendi, Mütercim (öl. 1235/1819). *el-Okyânüsü'l-basît fi tercemeti'l-Kâmûsi'l-muhît*. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Baalbaki, Rohi. *Al-Mawrid*. 7. Baskı. Beyrût: Dâru'l- ‘İlmi'l-Melâyîn, 1995.
- Beşer, Faruk. *Hanımlara Özel İlmihal*. İstanbul: Nun Yayıncılık, 2006.
- Böke, Emine Gümüş. “İslâm Hukuku'nda Kıyafet-Örtünme ve Kıyafetler Üzerindeki Resim ve Yazıların Durumu”, *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi* S 3 (2017), 19-44.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (öl. 256/870). *Şahîhu'l-Buhârî*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd. *Tâcü'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1990.
- Çelebi, İlyas. “Hicâb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17/429-430. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Demircan, Ali Rıza. *İslâm'a Göre Cinsel Hayat*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.
- Devlin, Patrick. *Enforcement of Morals*. USA: Oxford University Press, 1975.
- (DİB), Diyanet İşleri Başkanlığı. “Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı”. Erişim 15 Mart 2022. <https://kurul.diyanet.gov.tr>

- Duman, Nesrin. "Parafililer ve DSM'lerdeki Seyri". *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 9/16 (Aralık 2018), 1285-1306.
- Ebû Dâvûd, Süleyman İbnü'l-Eş'as İbn İshâk el-Ezdî es-Sicistânî (öl. 275/889). *Sünenü Ebî Dâvûd*. 4 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Erem, Faruk ve Toroslu, Nevzat. *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*. Ankara: AÜHF Yayınları, 1975.
- Ferâhîdî (Fürhûdî), Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm (ö. 175/791). *Kitâbü'l-'Ayn*. Thk.. Abdulhamid Hindâvî. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed (ö. 817/1415). *el-Kâmûsü'l-muhtâ*. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1987.
- Garaudy, Roger. *İslam ve İnsanlığın Geleceği*. Ter. Cemal Aydın. İstanbul: Pınar Yayınları, 1995.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed (öl. 505/1111). *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 1982-83.
- Görmez, Mehmet vd., *Hadislerle İslam*. ed. M. Emin Özafşar vd. 7. Cilt. İstanbul: DİB yayınları, 2020.
- Gürkan, Salime Leyla. "Tesettür". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/543-545. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- İşfahânî, Râgıb (öl. 502/1109). *el-Müfredât fî ğaribi'l-Kur'an*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1998.
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekir (öl. 543/1148). *Ahıkâmü'l-Kur'an*. Beyrût: Daru'l Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- İbnü'l-Cevzi, Ebu'l-Ferec (öl. 597/1201). *Zâdü'l-mesîr fî 'ilmi't-tefsîr*. 9 Cilt. Beyrût: el-Mektebu'l-İslâmî, 1404/1983.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Zekeriyâ (öl. 395/1004). *Mu'cemü mekâyisi'l-luġa*. 6 Cilt. Thk.. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. Kahire: Dâru'l-Fikr, 1979.
- Kâdî, Abdülfettah. *Esbâb-ı Nüzûl*. çev. Salih Akdemir. Ankara: Fecr Yayınevi, 1996.
- Kahraman, Abdullah. "Mahremiyetin Tanımı ve Sınırı". *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Alguları Sempozyumu*. ed. Yavuz Ünal vd. Samsun: Ordu Üniversitesi Yayınları, 2016. 29-52.
- Kara, Mustafa. "Kur'an-ı Kerim'in Tesettüre Bakışı". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/23 (Aralık 2019), 684-717.
- Karaman, Hayrettin vd.. "Kur'an Yolu Türkçe Kur'an ve Tefsir". 5 Cilt. Ankara: DİB Yayınları, 2008.

- Kemal Sayar. İnsana Dair. Erişim 25 Ağustos 2022. <https://kemalsayar.com/insana-dair/cocuk-ve-mahremiyet>
- Kitâb-ı Mukaddes*. İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2003.
- Koç, Zeynep. *Kur'an-ı Kerim'de Libas Kavramı*. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*. çev. Ali Özek vd.. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed (öl. 671/1273). “*el-Câmi ' li-ahkâmî'l-Kur'ân*.” Thk.. Hişam Semîr el- Buḥârî. 20 Cilt. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003.
- Köse, Saffet. “Helaller-Haramlar”. *İslâm ibadet Esasları*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- Merğînânî, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn (öl. 593/1197). *el-Hidâye*. 8 Cilt. Pakistan: İdâretü'l-Kur'ân ve Ulümü'l-İslamiyye, ts.
- Mevsilî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd (öl. 683/1284). *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muhtâr*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1980.
- Mustafa, İbrahim vd., *el-Mu'cemü'l-vasîf*. 4. Baskı. Kahire: Mektebetü'Şurûku'd-Devliyyeh, 2004.
- Mukâtil b. Süleymân, Ebü'l-Hasen (öl. 150/767). *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî (öl. 261/875). *Şahîhu Müslim*. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Özaydın, Abdülkerim ve Bozkurt, Nebi. “Harem”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16/132-135. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin (öl. 606/1210). *Mefâtîhu'l-ğayb*. 20 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1981.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Revâi 'u'l-beyân tefsîru âyâtî'l-ahkâm mine'l-Kur'ân*. 2 Cilt. Beyrût: Müessesetü Menâhili'l- 'İrfân, 1981.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed (öl.483/1090). *el-Mebsûf*. Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l- 'İlmiyye, 2009.
- Sönmez, Zekiye. “Kur'an, Tefsirler ve Hadisler Açısından Mekânın Mahremiyeti ve Selamla İlişkisi”. *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Alguları Sempozyumu II*. ed. Yavuz Ünal vd. Samsun: Ordu Üniversitesi Yayınları, 2016, 460-484.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn (öl. 911/1505). *Lübâbü'n-nukûl fî esbâbi'n-nüzûl*. Beyrût: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, 2002.

- Şîrâzî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Ali (öl.476/1084). *el-Mühezzeb*. Beyrut: Dâru'l-Marife, 2003.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (öl. 310/923). *Câmi 'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. Thk. Ahmed Muhammed Şakir. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetu'r-risâle, 1420/2000.
- Taneri, Gökhan. "Müstehcenlik Suçu". *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 561-624. 13/1. (2018), 561-624.
- (TDK), Türk Dil Kurumu. "Online Sözlük". Erişim 15 Mart 2022. <https://sozluk.gov.tr>.
- Tarhan, Nevzat. *Kadın Psikolojisi*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2008.
- Yeniçeri, Celal. Hz. Peygamber'in Giyim Kuşamı ve Mutfağı. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2013.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî (öl. 538/1144). *el-Keşşâf 'an haqâ'iki't-tenzil ve 'uyûni'l-eqâvîl fi vücûhi't-te'vil*. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-Marife, 2009.